

IRAQI
Academic Scientific Journals

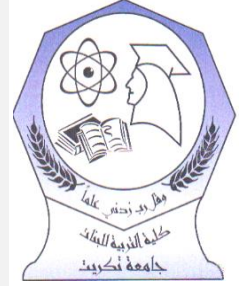

العراقية
المجلات الأكاديمية العلمية

ISSN: 2663-9033 (Online) | ISSN: 2616-6224 (Print)

Journal of Language Studies

Contents available at: <https://jls.tu.edu.iq/index.php/JLS>

The Spoken Hebrew Language A Linguistic Study According to Selected Phonological and Morphological Aspects

Saad Abd Al-Sada Sabah Shamki *

University of Baghdad / College of Languages

saadabdsadaa74@colang.uobaghdad.edu.iq

Received: 17 / 2 / 2024, Accepted: 27 / 3 / 2024, Online Published: 31 / 5 / 2024

Abstract

In Hebrew culture, there is a tendency to view spoken language with suspicion. There are those who diagnose "slang" as the speech of those who are uneducated. This relationship expresses a polar approach to language, a tendency to divide it into two parts. The standard (super level) written language is the legitimate unit and the language of speech they strive to correct. A large part of slang predominates in colloquial Hebrew speech, uttered with good will, being constructed from the spontaneity of conversation, without planning or editing. While another part gets created consciously and deliberately, for the sake of pleasure that expresses the human nature of renewal, recovery and rebellion. We also find that the normative approach has dominated the Hebrew culture, which dealt with written sources as the only legitimate language, while ignoring the spoken language. This conservative approach is the reason for not studying the spoken language for many years, which means that there will be no documentation and recording of this language in the

* **Corresponding Author:** Saad Abd Al-Sada Sabah, **Email:** saadabdsadaa74@colang.uobaghdad.edu.iq

Affiliation: University of Baghdad - Iraq

© This is an open access article under the CC by licenses <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

early years of the establishment of the Zionist entity in Palestine. The development of language is considered one of the greatest achievements of the Zionist movement. In the early years of the Hebrew language revival, the Hebrew language revivers did not differentiate between written and spoken language, and believed that deviations in speech would be corrected when they were able to master the language just as misspellings. Today, the spoken language has priority in Hebrew linguistic research, because of its historical precedence, and there is a clear distinction between languages that stems from the different nature of each medium.

Key words : spoken Hebrew , Hebrew phonology , Hebrew morphology .

اللغة العبرية المنطوقة

دراسة لغوية وفقا لجوانب صرفية وصوتية مختارة

أ.م. سعد عبد السادة صباح شمخي

كلية اللغات / جامعة بغداد

المستخلص

في الثقافة العبرية، هناك ميل للنظر إلى اللغة المنطوقة بعين الريبة. فهناك من يشخص "العامية" على انها كلام أولئك الذين هم غير المتعلمين. وتعتبر هذه العلاقة عن نهج قطبي للغة ، وعن ميل لتقسيمها إلى قسمين. اللغة المكتوبة القياسية (فائقة المستوى) هي الوحدة الشرعية واللغة المنطوقة التي يسعون جاهدين لتصحيحها.

ويسود جزء كبير من اللغة العامية في الكلام العبري العام ، ويتم نطقها بحسن نية ، ويجري إنشاؤها من تلقائية المحادثة ، دون تخطيط أو تحرير. في حين يحصل إنشاء جزء آخر بوعي وعمد ، من أجل المتعة التي تعبر عن الطبيعة البشرية للتجديد والانتعاش والتمرد.

كذلك نجد أن النهج المعياري قد سيطر على الثقافة العبرية التي تعاملت مع المصادر المكتوبة باعتبارها اللغة الشرعية الوحيدة ، مع تجاهل اللغة المنطوقة. هذا النهج المحافظ هو السبب في عدم دراسة اللغة المنطوقة لسنوات عديدة ، مما يعني أنه لن يكون هناك توثيق وتسجيل لهذه اللغة في السنوات الأولى لقيام الكيان الصهيوني في فلسطين.

וيعتبر تطور اللغة أحد أعظم إنجازات الحركة الصهيونية. ففي السنوات الأولى لإحياء اللغة العبرية ، لم يفرق محيو اللغة العبرية بين اللغة المكتوبة واللغة المنطوقة ، واعتقدوا أنه سيتم تصحيح الانحرافات في الكلام عندما يكونون قادرين على إتقان اللغة تمامًا مثل الأخطاء الإملائية. واليوم ، تحظى اللغة المنطوقة بالأولوية في البحث اللغوي العبري ، لما لها من أسبقية تاريخية ، وهناك تمييز واضح بين اللغات ينبع من الطبيعة المختلفة لكل وسيلة .

الكلمات الدالة : العبرية المنطوقة ، الصوت العبري ، الصرف العبري .

השפה העברית המדוברת

עיון לשוני לפי אספקטים פונולוגיים ומורפולוגיים נבחרים

מחקר לפרופ' עוזר

סעד עבד אלסאדה סבאח שמכי

אוניברסיטת בגדאד – פקולטת השפות – מחלקת השפה העברית

הקדמה

בתרבות העברית, קיימת פנייה להתייחס לשפה המדוברת בחוסר אמון. יש המזהים את הסלנג עם המדברים נטולי השכלה. קשר זה מביע גישה קוטבית לשפה, ופנייה לפצל אותה לשתי שפות. שפת הכתב התקנית (והאלטרא-תקנית), היא היחידה החוקית, ושפת הדיבור, שיש שאיפה לתקן אותה.

מנה ניכרת מהסלנג נפוצה בדיבור הטוטלי, מושמעת ברצון טוב, ונוצרה מתוך עליזות השיחה, מבלי תכנון וסידור. מנה נוספת נוצרה במודעות ובמזיד, מתוך הנאה המבטאת את אופיו של האדם לחדש, לרענן ולהתקומם.

באותה מידה שררה בתרבות העברית גישה סטנדרטית שהתייחסה למקורות הכתובים כאלו השפה החוקית הבודדת, במשך התעלמות מהשפה המדוברת. גישה זו היא העילה שבגללה לא עיינו את השפה המדוברת במהלך שנים רבות, דבר שהביא לידי זה שלא יהיה רי/ום ותיעוד של השפה בשנים המוקדמות של הקמת הקיום הציוני בפלסטין. התגלגלותה של השפה נמנה לאחד מההישגים העצומים של התנועת הציונית.

בזמן המוקדם של השפה, מחיי השפה לא הפרידו בין השפה הכתובה לבין השפה המדוברת, וחשבו והאנומליות בדיבור יתוקנו כאשר יהיו שולטים בשפה, אומנם כמו טעויות כתיב. כעת

השפה המדוברת רוכשת העדיפות במחקרים הבלשניים העבריים, בגלל זכותה ההיסטורית לקדימה וקיימת הבחנה ניכרת בין השפות הבאות מהטבע השונה של כל אמצעות.

המילים המפתחות : העברית המדוברת , פונולוגיה עברית , מורפולוגיה עברית .

החשיבות התיאורטית

להבלטת תפקידה ופעילותה של הלשון העברית המדוברת כחלק חשוב בהרכבת חלקי וסוגי השפה העברית .

החשיבות הפרקטית

לעשות ניסיון ראשוני למען אסיפת כל הנוגע הלשוני בעברית המדוברת בספר או במילון .

השערות המחקר

- 1- העברית המדוברת מצויינת בכמה תכונות מסוימות .
- 2- הגורמים הלשוניים השונים הם מגוונים בפעילת הרכבת העברית המדוברת .

מטרות המחקר

- 1- להכיר את הצדדים הלשוניים המהווים את תרכובתה של העברית המדוברת.
- 2- לנצל עד כמה שניתן את התוצאות שיושגו כדי להראות את הצורה המעצבת של העברית המדוברת .

שיטת המחקר

השיטה שנקטנו היא הדסקריפטיבית -אנליטית

מבנה המחקר

הקדמה על העברית המדוברת, מבט על תולדות העברית המדוברת , הצעת מסגרת לתיאור העברית המדוברת, מגבלות הקורפוס כמקור מידע על השפה המדוברת, עקריות והשוני בינה ובין טעם, האלמנטים למעתק $e \leftarrow i$ בראשו של בניין הפעיל , המצאים המשמעויים של השורש

כס"ח, הצירופים של "כאן" ו"פה" בעברית הדבורה, ההשמט כדוגמה למבע המקוצר בעברית המדוברת, ובסוף המסקנות.

1. מבט על תולדות העברית המדוברת

תחיית השפה העברית נתנה חשיבות יתירה לנושא טבעיה של השפה המדוברת בעת המקרא ובראשית ימי חכמים, ודרשה יחס חדש לגבי המקורות הוותיקים. הורגש צורך לפרש את המקרא ואת ספרות חכמים מחדש. וכן לקבוע באיזו כמות ובאיזו צורה יוכלו לשמש מקורות נאותים להרחבת השפה. לפני היישוב היהודי עמדה משימה חדשה, שהפנתה את שימת הלב של חוקרי השפה לבעיות המיוחדות של תרבות הדיבור. תסיסה תרבותית זאת להניע את המאמצים לעקוב אחר השתלשלות השפה העברית במהלך העתים הקדומות, כששימשה שפה מדוברת, ועד כאן אינה צומצמה בתחומי הכתב. בעייתה של בניית המשפט המקראית חוקרי השפה נוטים להאמין שהחכמים ניצלו את השפה המדוברת בפייהם לניסוח ההלכות ולחיבור המדרשים והאגדות. בזה דחו הרבנים את מטבעותיה הקבועים של השפה הספרותית המאוחרת, שהיתה ניכרת גם בימיהם. אז, השאלה שנשאלת כאן: מנין שפה זאת, ומתי הופיעה את עקבותיה במקורות הוותיקים השאלה הזאת במקומה אפילו אם איננו מקבלים בכל את הדעה הרווחת, כי לשון חז"ל קיים לה טבע מיוחד. החיפוש אחר חוליה נסתרת זו היה לעניינם של חוקרים שונים, והחשוב שבהם הוא אבא בנדוד. במחקרו המושלם דן בנדוד במגילות שיר השירים וקוהלת, וזיהה בזה שהתחביר המשמש בהן, בייחוד בספר שיר השירים הוא יוצא דופן מכמה צדדים. ו"ו ההיפוך בצורה קטלי מופיעה בשיר השירים במשפט הנשען על על פתגם מפורסם, ושאינו הוא מקורי למגילה (ברוך אברהם לוי, 1978, עמ' 155).

פה נפנה אחורה, ונדון בטבעה הלשוני של ספר שיר השירים על רקע השירה התנ"כית שקדמה לה. לידתה של ו"ו ההיפוך לא בפרוזה, וגם לא בשירה. צורת העבר המהופך נמצאת במכתבי אל עמארנה ובטכסטים מינהליים הנכתבים בלשון האוגריתית. היא זכתה לשימוש עצום בשל הוראותיה המודאליות, המאימות את סגנון האיגרת, החוק. השיחה הישירה, וכן הסיפורת. במקביל זו, נראה שהצורה יקטלי, שידועה לנו בעת הלפני-מקראית מן השירה האוגריתית בלבד, או ממקורות דומים, לא היתה בכל זו מקורית לשירה האוגריתית, כי שימושה מפחיתה בתנאים תחביריים כלשהם. בשירה התנ"כית הקלאסית מתברר סופו של התהליך. ב"ישראל" הותיקה החלה פעילותם של סופרי החצר במאה ה-10 וה-9 לפני סה"נ. התנועה ההיסטוריוגרפית היא שהפעילה על השירה התנ"כית הקלאסית. התחביר הפרוזאי, המסתמך על ו"ו ההיפוך, התחיל לחדור אל תוך השירה, עד שהכה בה שרשים. זה הוא בערך אותו תחביר המשמש בכתובת מישע, אנאל ממלכתי למופת, ובכתובת זכר. בלבד בשירה העברית העתיקה ביותר אפשר לברר את התחביר הפיוטי הותיק, בלא שקרו בו ידיים השפה המדוברת ידועה בשירה התנ"כית בכל התקופות (ברוך אברהם לוי, 1978, עמ' 156). וייד בעת הקדומה, והשפעה זאת של שפת הדיבור היא שהקנתה לשירה הקדומה ולספר שיר השירים באחת את הקצב המבריק. סגולות

שהן משותפות לשירה וכן לדברי שיחה. ומאוצר השפה המדוברת בזמן המקרא: כינויי הרמז קיים להם פונקציה מיוחדת ושורשי בשפת הדיבור. בשיחה שבין איש לאיש יקום תכופות ההכרח לציין את בן-אדם, את אובייקט כלשהו, או את מקום העומד בטווח הראות המשותף למדבר ולשומע. בלשון חכמים קיימים כינויי הרמז ה'לז' ו'הלה', ואפילו ה'לו', וצורת הריבוי ה'ללו' (וכן ה'לילו'), כינויי רמז אלו מציינים את המרוחק. הצורות ה'לז', ה'לזה'. ר'הלו מופיעות אף במקרא, והדבר החשוב הוא שהן מופיעות גרידא בציסטים ברא' ד סלזי שוסט' וגם שמ"א יד. א; יז, כו; מל"ב ד, כה; כג, יז; יחז' לו, לה: זכר' ג, ח; דני ח, טז). בזמן שכינויי הרמז בכללם זכו לשימוש גדול, נשארו כינויים אלו בשדה השפה המדוברת. כפי שהוא ידוע לנו. גם כן, צריך לזכור שהם אינם מצטמצמים במקורות המאוחרים. כי שימושם הוא ממושך. הקורה במקור שבבראשית (ברוך אברהם לוי, 1978, עמ' 157).

2. הצעת מסגרת לתיאור העברית המדוברת

חשוב לציין שהבנת קנה המידה המוצע כאן עשויה לתרום להבנת תהליכים בשפה המדוברת, שכן חלק מהמבנים ומהתופעות השייכות כיום לתחום הדקדוק ניתנים להסבר היסטורי כשגיאות שהשתרשו או שיכולות להיות קשורות לשיטת הייצור שלהן.

נדגים את הסולם הנ"ל עם תופעות תחביריות שונות:

2.1. ההגדרה של ביטוי המבנה

בעברית מדוברת, כפי שצינתי, הפיכת ביטוי המבנה למוחלט על ידי הוספת המאמר המובהק לשם העצם הראשי בלבד היא דבר נפוץ. תופעה זו, אני מאמין, נתפסת כתופעה דקדוקית, כמו בדוגמה:

אני רוצה לטעום את הסלט פסטה קרה שלך, לטעום מה זה.

מצד שני, הפיכת ביטוי הקונסטרוקציה להגדרה מוגדרת על ידי הוספת המאמר המוגדר הן לתוספת המשנה והן לשם העצם, שנעשה לפעמים על ידי דוברים, נתפסת כשגיאה בהפקה, כמו בדוגמה:

דיווחת ענת קודם על המדיניות ההבלגה שנפסקה.

תופעת הפקה זו נובעת מכך שהדובר "חושב תוך כדי דיבור". שכן ברור שהדובר לא תכנן במקור להשתמש בשם העצם " המדיניות " כשם עצם ראשי של ביטוי מבנה. כשהחליט לתאר זאת באמצעות תוספת משנה, הוא הוסיף ביטוי עצם מובהק עם מאמר מוגדר (שזו הדרך

הנורמטיבית), וכתוצאה מחוסר הזהירות שננקטה בדיבור הספונטני, הוא לא טרח חזור על שם העצם ללא המאמר המובהק.

ביטויי מבנה מסוימים מופיעים בדיבור בהגדרה כפולה, הן בתוספת המשנה והן בשם העצם. עם זאת, זה לא עניין שבשגרה, אבל גם לא טעות חד פעמית. תופעה זו מצויה בדרך כלל בביטויים אידיומטיים שבהם ביטוי המבנה עם מאמר מוגדר על התוספת המשתנת נתפס כיחידה אחת. כאשר הביטוי הוא קונבנציונלי בצורה זו, הדובר מאבד את התחושה של הגדרה והופך את הביטוי להגדרה שוב על ידי הוספת המאמר המוגדר לשם העצם הראשי, כפי שהוא היה עושה בדרך כלל בביטויי בנייה רבים (Esther Borochofsky Bar-Aba, 2005, p. 159-160).

לדוגמה:

המזג האוויר היום פשוט נפלא.

הביטוי העברי ל"מזג אוויר" הוא ביטוי קונסטרוקטיבי, בתרגום מילולי למשהו כמו "מזג אוויר". בדוגמה הנדונה, נעשה שימוש בשני מאמרים מוגדרים (כלומר, האוויר התנאי).

יש פה כתב עת שנקרא "קרית ספר". הכתב העת הזה מפרסם את כל מה שהתפרסם במדעי היהדות בארץ.

הביטוי העברי ל"יומן" הוא ביטוי קונסטרוקטיבי, מתורגם מילולית למשהו כמו "כתיבת זמן". בדוגמה הנדונה משתמשים בשני מאמרים מוגדרים (כלומר, זמן הכתיבה).

תופעה זו תסווג כתופעה שנמצאת בתחום שבין ייצור לדקדוק, ואולי היא לא תישאר בעמדה זו על הסקאלה, אלא כנראה תהפוך, עם הזמן, לתופעה השייכת לדקדוק השפה המדוברת.

2.2. התאם נושא-פועל

כלל דקדוק בעברית כתובה הוא שהפועל מתאים לנושא גם במין וגם במספר, ללא קשר אם הפועל מופיע לפני הנושא או אחריו. בשפה המדוברת, הדובר טועה מדי פעם ומפיק אמירה שגויה - תופעת ייצור - שאין בה התאם בין הנושא והפועל שלו. דבר כזה עשוי לקרות ללא קשר אם הפועל בא לפני הנושא או אחריו:

זה אני לא זוכר, עברו מאז הרבה זמן.

הפועל העברי, שקודם לנושא, הוא בצורת רבים ("עברו") ואילו הנושא שלו הוא יחיד ("זמן"). (Esther Borochofsky Bar-Aba, 2005, p. 161).

פתאום הגיבורים שטטיאנה קוראת עליהם בספרים שלה קופץ לו פתאום החוצה.

הפועל העוקב אחר נושא הרבים ("הגיבורים") מופיע בצורת יחיד ("קפוץ-שיר-מסק." ולא בצורת רבים ("קפוץ-פל-מסק").

לעומת זאת, ישנם מקרים בהם חוסר התאם בין הפועל לנושא שלו נתפס כחלק מהדקדוק של השפה המדוברת. כך הוא המקרה עם הפועל "להיות":

היה לי בעיה עם זה

אין התאם בין הפועל "היה" שהוא זכר לבין שם העצם "בעיה", שהוא נקבה.

בעקבות פועל זה, פעלים קיומיים אחרים עשויים להופיע בלשון זכר לא מסומנת, במיוחד כאשר מקדימים את הנושא:

בן לאם: תכיני לי תפוחי אדמה עם שמנת.

אם: נגמר לי התפוחי אדמה.

הפועל שלפני נושאו ("גמר") מופיע בצורת יחיד למרות שהנושא הוא ברבים ("תפוחי אדמה") (Esther Borochofsky Bar-Aba, 2005, p. 162).

או:

לפני איזה זמן התפרסם ידיעה... על חיי המין של הרקפות.

הפועל שלפני הנושא ("פורסם") הוא זכר ואילו הנושא ("פריט") הוא נקבה.

חוסר ההתאם בדוגמאות הבאות - פועל בלשון זכר רבים ושם עצם ברבים נקבה - לא נראה כטעות ייצור חד פעמית. גם לא נראה שמדובר בתופעה דקדוקית מקובלת (הן במקרים בהם הפועל מקדים את הנושא והן במקרים בהם הוא עוקב אחריו), ולכן נראה כי מיקומה של תופעה זו בסולם הוא בין ייצור לדקדוק:

מסתובבים כל מיני שמועות על מינויים במשרד ראש הממשלה.

הפועל שלפני הנושא (אין "מסתובבים") הוא זכר רבים ואילו הנושא ("שמועות") הוא נקבה רבים.

או:

הבעיות של הילדים שלנו מתחילים בבית.

הפועל שאחרי הנושא ("התחל") הוא זכר רבים ואילו הנושא ("בעיות") הוא נקבה רבים.

גם אם אמירות כאלה נתפסות כשגיאות על ידי דוברים רבים, בייחוד כאשר הפועל מופיע אחרי הנושא, מרגישים שצורת ההשתתפות בזכר רבים הופכת בהדרגה למעין צורה לא מסומנת בכל הנוגע למגדר. (Esther Borochofsky Bar-Aba, 2005, p. 163).

3. מגבלות הקורפוס כמקור מידע על השפה המדוברת

להתרחשויות של דיבור ישיר במסמכי הארכיון יש כמה יתרונות על פני כל שאר מקורות המידע הזמינים על אופייה של העברית המדוברת בשנותיה הראשונות. בניגוד לדיאלוגים הספרותיים של התקופה, אשר שיקפו אירועי דיבור בדייוניים משוחזרים, מסמכים אלה מתייחסים לחילופי דברים בעולם האמיתי. בשל מטרתם המעשית והמדויקת, לכותבים שלהם היה אינטרס מובנה לספק ייצוג מדויק של מה שנאמר בפועל: מכיוון שהאנשים שצוטטו היו חייבים לצפות בטקסט ולהגיב אליו, אמינותו ודיוקו היה הדרך היחידה להבטיח שהם לא יוכלו להכחיש שאמרו את הדברים המיוחסים להם. "יתר על כן, בניגוד לכל שאר המקורות מאותה תקופה, תיעוד השפה המדוברת לא היה מטרה עיקרית של טקסטים אלה, אלא רק אחת מתופעות הלוואי שלהם. מכיוון שתשומת הלב של כותביהם התמקדה בתוכן הטקסטים, ייתכן שהם סיפקו ייצוגים ספונטניים יותר, נאיביים יותר של השפה המדוברת מאשר השחזורים המודעים שסיפקו אנשי התקופה המקצועית. מה שטקסטים כתובים עשויים לספק הוא לכל היותר ייצוג משוער של אירועי הנאום המקוריים אליהם מתייחסים, המתעדים נאמנה את תוכן ההחלפה, או אפילו מאפיינים מסוימים של האמירה המדוברת, אך ברוב המקרים אין זה סביר שהם מהווים העתק מילה במילה של מה שנאמר. (Yael Reshef, 2005, p. 187-188).

בטקסטים שנבדקו, האפשרות לנאמנות מלאה לדובר המקורי מוגבלת עוד יותר על ידי המעבר מהמדיום בעל פה לכתב. במקרים מסוימים, עדות לאי התאמה אפשרית בין האמירה המקורית לייצוגה באמצעות דיבור ישיר משתקפת בניסוח הדיבור הישיר עצמו. זה קורה, למשל, כאשר ציטוט מיוחס למספר אנשים או שנטען כי הוא נאמר באופן רגיל, למשל:

1- אנו חושבים שהשוטרים נצבים להשגיח על הסדר והם אומרים תמיד: אנו נצבים פה להשגיח עליכם." צעקות כי תהיינה בתוך האולם, מריבות, השוטר אין הוא מתערב, אפילו אחרי בקשתנו. הוא אומר: אנו נתערב בזמן שיעלה לפנינו הרצון".

מכיוון שלא סביר שכל השוטרים השתמשו בדיוק באותן מילים בכל ההזדמנויות, האותנטיות המשוערת של דיבור ישיר היא כנראה מטעה. בבחירת הדיבור הישיר, המדווח כנראה מתחייב לחזור בנאמנות על דברי הדובר המקורי, אך במקרים כאלה אין הוא מסוגל לעשות זאת באופן מהותי, שכן לא סביר שאירועי הדיבור החוזרים עליהם התייחסו כולם היו זהים. אי התאמה דומה בין הניסוח של אירוע הדיבור המקורי לבין ייצוגו באמצעות דיבור ישיר קיימת באופן

מובנה כאשר שני אירועי הדיבור הללו היו שונים בשפה, (Yael Reshef , 2005 , p. 189) כמו בדוגמה הבאה:

2- הנתבעת ענתה לשאלה של הסניטר: "צא מפה אם לא." "האם אתה רוצה גם כן גרוש" מ[צדי] כמו תורכי" את כל זה היא צעקה ביהודית בצעקות גדולות, וכל השכנים התקבצו על המקום

האמירה המפורשת כי השפה המקורית של האמירה המצוטטת היא יידיש שוללת את האפשרות שדיבור ישיר משקף את המילים בפועל בהן השתמש הדובר המקורי. באופן דומה, דיבור ישיר כולל לעתים קרובות הבעת הסתייגות, המעידה על מודעותו של המדווח כי ייתכן שהציטוט שסופק אינו מדויק. ביטויים כאלה נכללים, למשל, בדיווחים הבאים של אותו אירוע, המתוארים על ידי שני אנשים שונים.

3- על הערתי, שכעת המשרד כבר סגור ואי להיכנס מדלת צדדית, ענה לי איזה דבר בגסות, כעין: "לא באתי אליך" להערתו של מר פרידס, שאינו יכול לקבל כעת שום דבר, אמר בערך: "אינני רוצה לדעת כלום, תזכור שמסרתי לך את החשבון הסטטי" ויצא"
4- על זה ענה מר אוליצקי בנסות, שהוא "לא בא אליו" או "כי הוא לא שואל אותו" (אי הוא זוכר את הבטוי המדויק) הוא זרק את התיק על שולחני ואמר לי: תזכר שאני מסרתי לך—והלך

שתי הדוגמאות הללו מציגות גם כמה קשיים אחרים. בדוגמה 4, הגבולות בין דיבור ישיר לדיבור עקיף מטושטשים: האמירות מופיעות במרכאות, שהן סימנים של הראשון, אך מבחינה דקדוקית נושאות סימנים של השני (כלומר, השימוש בגוף שלישי). בנוסף, שני הדיווחים הללו, המתייחסים לאותו אירוע דיבור, אינם זהים זה לזה מבחינה לשונית בעוד שהם מסכימים על המהלך הכללי של אירועים, ואפילו על ביטויים מסוימים שבהם נעשה שימוש, הם חלוקים בדעתם על הפרטים. הפער בין הגרסאות שלהם מתייחס למאפיינים בעלי עניין קיצוני מ-3 בדוגמה לא אליך באתי) נקודת המבט של הבלשן, כמו סדר מילים לעומת בדוגמה 4) או מימוש נפרד של הכינוי -ב- אני מסרתי לך בדוגמה 3 לעומת מסרתי לך) מחוץ לצורה המילולית מספיק 4). מנקודת מבטו של הדובר הרגיל, פרטים כאלה אינם ראויים לציון ואינם מכריעים למשמעות האמירה.. הדוגמאות הבאות, למשל, חושפות חוסר עקביות במימוש הפרו-רכושני בדוגמה 6), תכונה אל שלחני בדוגמה 5 לעומת לשלחן שלי) שם עצם שנחשב לסמן ייחודי של עברית כתובה לעומת עברית מדוברת.

5- לפני איזה שבועות נכנס אלי סעדיה השמש ולקח אצלי ג"ח שלוש לירות. בעת שקבל אמר צריך לי את הכסף למען קנטור, ואמרתי לו, אני נותן לך את הכסף וגם הוא אמר לי לא חשוב לך, קנטור, ולא קנטור, מתי שתכנס לחדר המשפטים אלי, לשולחן שלי, אתן לך את הכסף, ועכשיו הוא עונה לי אין לי, נתתי את השלוש לירות לקנטור

6- והוא אמר צריך לי עכשיו הרבה כסף ואמרת לי למה. ואמר, למען קנטור אך לא חשוב לך אדון ליכט, קנטור, ולא קנטור, מתי שתכנס אלי לחדר המשפטים אל שולחני אתן לך את הכסף כמו תמיד.

בשל הערך האינפורמטיבי הנמוך שלהם, בדיוק הפרטים הקטנים הללו הם הפחות סבירים שיוצגו במדויק, מה שמגביל את האפשרות לבנות מחדש את השפה המדוברת על סמך החומר הזה.

מצד שני, נראה שכל ארבע הדוגמאות האחרונות נושאות, למרות ההסתייגויות שהועלו לגבי האותנטיות האמיתית שלהן, איכות דיבור ברורה. נדמה שכולם מהדהדים, לפחות במידה מסוימת, שימושים מוזרים בשפה המדוברת כפי שאולי נעשה בה שימוש במציאות. למרות שחומר זה אינו יכול להוות בסיס לשחזור מלא של אופייה של העברית המדוברת הקדומה, הוא עשוי לשרת את המטרה הפחות שאפתנית של אחזור ותיארוך חלק מתכונותיה (Yael Reshef, 2005, p. 190 - 191)

4. עקריות והשוני בינה ובין טעם

ההצגה הגרפית של דיבור היא אחת מטרותיו של התעתיק הפונטי. ייתכן לדרג תעתיקים שונים של קטע דיבור אחד בסולם שבתחתיתו התעתיק הרחב ביותר ובראשו התעתיק הצר ביותר. בתעתיק הרחב ביותר מסמנים בלבד את אבני הבניין הלשוניות של לשון המדבר, את הפונמות, ובפועל התעתיק הפונטי הרחב ביותר הוא תעתיק פונמי. במקבילו, בתעתיק הפונטי, המוצב בתחילת הסולם, מצביעים על כל הגוונים שבדיבור, אף את אלו התכונות את זהותו של המדבר ואת הלך רוחו. התעתיק הצר ביותר המעולה הוא הצגה גרפית נאמנה, שוות ערך להקלטת עצמה. חוקרים משתמשים בשלבים שונים בסולם התעתיק, על פי צורכיהם ויכולתם. למען זיהוי של דובר משתמשים בתעתיק צר כל כך. לעומת זו, על פי רוב צורכי הבלשנות נתונים להסתפק בתעתיק רחב מאוד, שהוא זהה לתעתיק פונמי שמסומנות בו בלבד יחידות הבניין הבסיסיות ללשון הנבדקת. כמובן, הצרכים השונים מכתיבים את מין התעתיק. אם מטרתנו לחשוף את אוצר המלים או את שכיחות המילים בלשון, יהיה ביכולתנו להסתפק בתעתיק רחב. אולם אם נרצה, כדוגמה, לזכור את השונים הדיאלקטיים של הגייה או אישיים, איננו יכולים להסתפק בתעתיק פונמי ונהיה צריכים להשתמש בתעתיק צר מאוד. הרמה הגבוהה מרמת יחידת הטעם נקראת "קבוצת המשמעות" והגרעין המייחד את רמה זו נקרא "עקריות ויש הקוראים לה. במבע הכתוב דן היה שוטר חרש כל אחת מהתיבות אמורה להיות עקרית (לשמש גרעין של הקבוצה כולה), אולם שינוי במיקום העקריות גורר אף שינוי במשמעות של קבוצת המשמעות כולה. נסמן פה את העקריות בקו ניצב עילי כפול. משמעו של המבע [dan ha'ja fo'ter xeref] אפשר להיות הנגדה של דן לעומת נפתלי; במבע [dan ha'ja fo'ter xeref] היה הוא גרעין הקבוצה, ומשמע המבע אפשר להיות דן היה בזמן העבר שוטר חרש, אולם כעת אינו בפונקציה הזאת; במבע [dan ha'ja fo'ter xeref] חרש היא המלה העקרית, ומודגש שדן היה שוטר

חרש, דהיינו שוטר סמוי, ולא שוטר שהוא לא שומע. המלה חרש הופיעה ב-3 דוגמות המבעים שלנו כשהיא מוטעמת מלעיל, גרידא בדוגמה האחרונה הייתה חרש כן המלה שמצוי בה טעם וכן המלה שהעקריות קרתה בה. משתמע מפה שאף העקריות ואף הטעם הם גרעינים שתפקידם להדגיש או להבליט, אולם הם לא שווים. ההבדל ביניהם הוא ברמה שהם מבליטים: טעם הוא הדגשה ברמה של יחידת טעם, ואילו עקריות היא הדגשה ברמה של קבוצת המשמעות (אשר לאופר, 2004, עמ' 413).

סימון העקריות הנחוץ בתעתיק ובתמליל עקריות כשמה כך היא – ההגדשה של הנושא העקרי שהדובר רוצה לבטא ביחידת המשמעות, ומיקומה הוא אלמנט התורם רבות למשמעות המבוע כולו. הדוגמות השלושה שציינו למעלה המחישו ששינוי מקומה של העקריות משנה את משמעות המבוע כולו. כשם שברור לכול שאנחנו חייבים לסמן את מקום הטעם בלשון העברית משום שבלעדיו איננו יכולים להבחין למשל בין [ʕeref] לבין [xe'ref] או בין [bira] לבין [bi'ra] כך אף לא יבוא בחשבון לתעתק מבוע רצוף בלא לסמן את העקריות. לכן ברור שאולי לא יהיה לקבל תעתיק פונטי וגם לא תמליל, בלי שתסומן בהם העקריות. סימון העקריות מעוניין אף לברור שינויים פונטיים בדיבור נורמלי קיים שמצויה נטייה להקפיד על חיתוך המלים העקריות, וככל שהגאים רחוקים מהעקריות מצויה נטייה "לחסוך" בחיתוכם. במלים שאינן "עקריות", ובייחוד בהברות שאינן מוטעמות, רובנו איננו נוטים להקפיד על חיתוך ההגאים, וכתוצאה מזה אנחנו מראים בהן ביתר שאת את תופעות ההידמות וההשמטה. בני אדם נבדלים במידת השימוש בהידמות ובהשמטות בדיבורם, אבל מכל מקום העקריות חייבת להיות מצויינת, למען שלא יהיה עשוי לדעת אם ההשמטה היא תופעה טבעית הנגרמת מהריחוק מהעקריות, או אולי היא סגולת דיבור אישית של הפרט הנבדק. סימון ההנגנה הוא דיווח על הכוונה הפנימית של המדבר עוד ההנגנה אין היא מצויינת בתעתיק הנזכר במאמרו של יזרעאל, למרות שקיימת לה משמעות. להמחשת חשיבות הסימון של ההנגנה ניעזר שוב במשפט שציינו למשל, דן היה שוטר חרש. לצורך ההדגמה לא נעשה לשנות את מקומות הטעם וגם לא את מקום העקריות והם יישארו קבועים, כפי שבתעתיק הזה: [ʕeref] [dan ha'ja fo'ter] כשרוצים להביע תמיהה ביכולתנו להגות [ʕeref] [dan ha'ja fo'ter] כשרוצים להביע שאנחנו מראים סוד נגן [dan ha'ja fo'ter] [ʕeref]. בעזרת ההנגנה הדובר מוסר לנו מידע מעוניין על כוונתו הפנימית, על גישתו ועל תחושתו. ההנגנה עוזרת בידנו לרדת לרוח העניינים שנאמרו ולקלוט אינפורמציה שאין הוא נמצא בצירוף המלים כשלעצמן. לכן, אם מטרת מאגר של לשון מדוברת היא מחקר כללי של הלשון, לא יהיה עשוי להסתפק בתעתיק ובתמליל בלי ציון ההנגנה, מפני שהיא אחד האלמנטים העיקריים בהבנת הנשמע. כיום עשוי להגיע ברשת האינטרנט למאגרים רבים של דיבור בלשונות שונות ולראות מתודות תעתיק של תופעות מקטעיות ועל-מקטעיות (אשר לאופר, 2004, עמ' 414 - 415).

5. האלמנטים למעתק e ← i בראשו של בניין הפעיל

שני הסברים הוצעו בספרות המחקר לשינוי התנועה $e < i$ בראשו של בניין הפעיל – הסבר פונטי, כלומר מרכז התנועה לשם הקלת ההגייה, והסבר מורפולוגי, דהיינו שינוי הבא מהניעה מורפולוגית. שני ההסברים האלה משלימים זה את זה. כדוגמה, נוימן רואה כי מן העניין הפונטי המעתק מ- i ל- e בא מחיסכון במאמץ ההגייה, משום שבביטוי התנועה i הסיטואציה של כלי הדיבור והשרירים מתוח באופן יחסי, בעוד שבהגייה של e המצב שלהם רפוי מאוד. לעומת זו מן הבחינה המורפולוגית מדובר לפי הדעת שלו בתהליך מורכב המושפע עוד מאלמנטים דיאכרוניים. אכן המעתק ei הולך ומרחיב את קבוצת השורשים המזדהים בצורת העבר של הפעיל עם גזרת עו"י, המחייבת התנועה e אך בבינוני אנחנו לא עדים לפרוצדורה מקבילה בגזרת שלמים או בשורשי פי"ו (כלומר מפיל < מפיל, אבל אינו מגדיר < מגדיר או הוריד הריד). לכן הוא מציע לגלות את התהליך בשילוב אלמנטים: התנועה i תשתנה ל- e בלבד אם במיון המורפולוגי כבר מצויה תת-מערכת לשונית המקיימת מעתק זה בצורה סדירה. בבניין הפעיל בזמן העבר מתקיים המעתק הזה ברבדים הקדומים של הלשון בחלק מהשורשים (למשל הַגְלָה). עם לידת הלשון העברית הישראלית התפתח המעתק הזה אל קטגוריות שורשים נוספות, ולאחרונה הוא פרץ עוד את מחסום השורשים השלמים. הבחנה דומה בין האספקט הפונטי לאספקט המורפולוגי מציע בולוצקי, אבל הוא תולה את ההבדל ביניהם באלמנטים סינכרוניים המבדילים בין האלטרנטיבות בגזרות העלולות לבין מעתק ei בגזרת השלמים. לפי הדעת שלו בפועלי פ"נ ופי"צ כגון הפיל - הפיל מופעלת אנלוגיה לקבוצה השכיחה הרבה, של פועלי ע"ו באמצעות (הרים, הקים), בעוד שהמעתק ההפוך, הַבִּין < הָבִין, שכיחותו פחותה בהרבה. יתרה מזאת, לקבוצת הפעלים שבדגם ההברה הפתוחה, כגון הבין, מצטרפים מלבד פועלי פ"נ עוד פועלי ע' הפועל אה"ע: $henig < hinig$ לעומת זו בצורות כמו הַסְבַּרְתִּי בגזרת השלמים המעתק אינו יכול להיות פרי אנלוגיה לגזרות העלולות מפני שהוא קרה רק בצורות העבר, ואינו חל בבינוני. לכן הוא מציע לתלות השינוי הזה באלמנט הפונטי, כלומר מרכז התנועה בשל המוטיב של הקלת ההגייה. בהבדל מהתנועה i התנועה a של הבינוני מתאפיינת בחסינות רבה מפני צמצום ומרכז בשל בולטותה וצליליותה, ומפה יציבותה של מיון זה. אכן בולוצקי אין הוא דוחה כליל את השפעתו של אלמנט האנלוגיה, בעצם בפעלים שפ' הפועל שלהם גרוני (כגון הַחֲלִיט), אבל לפי הדעת שלו המוטיב העקרי פונטי. למען חזיקת את תביעתו הוא פורס במאמרו שורה של קטגוריות אחרות שמצטיינות בהן תופעות של מרכז תנועות בלשון העברית הישראלית. כיוון אחר שייתכן להעלות בהמשך להסברים הנזכרים במחקרים הללו נוגע להניעה של בידול העומדת ברקע שינוי התנועות. בידול בתנועות דומות סמוכות ידוע בלשון העברית לתקופותיה, והוא משתקף בחוקי שפה שונים ובמעתקים בסביבות מוגדרות. אולי שהמעתק $e < i$ קרה בבניין הפעיל בצורות העבר בשביל מניעת רצף תנועות i בגוף השלישי (עינת גונן ויעל רשף, 2017, עמ' 454 – 455).

אם אומנם עומד בידול ברקע השינוי, הרי יהיה בזה כדי לגלות למה לא קורים שינויי תנועה בצורות הבינוני, כגון מְסַפֵּים באנלוגיה לְמִבִּין, בדומה לחילוף מְפִיר < מְפִיר, ומעוניין גם מאוד:

יהיה בזה מפני הסבר לעובדה שבכניין נפעל לא קרה שינוי תנועות דומה אף על פי קיומה של התנועה e לפני עיצור גרוני, כגון נחשב (ובעקבותיה גם בצורות מעין נְכנס). אבל באופן כללי יציבות הלשון נשמרת הודות למנגנון של תיקון ונורמליזציה הפועל אצל השומעים ונותן להם רשות לפענח את צורת המטרה מעבר סינון "רעשים" פונטיים שאינם חלק מן הסימן הלשוני המכוון. זה כדוגמה הברה כדוגמת ut אמורה להתגשם באופן פונטי בכל מקום על פני הרצף שבין ut ל־ yt, אולם לרוב המאזין יודע לזהות כי כוונת הדובר הייתה לצורת המטרה ut ו על כך הוא יכול לשחזר אותה עוד אם נהגתה בצורה אחרת. שינוי לשוני אפשר להתרחש כאשר מסיבות שונות מנגנון התיקון הזה אין הוא פועל, והשומע אין הוא מצליח לשחזר במדויק את הסימן הלשוני שאליו התכוון הדובר. במצב כמו מצב זה הוא אמור בתורו לא להפיק את צורת המטרה ut אבל את הצורה שהתגשמה בפועל, דהיינו . אם הגייה כזו מתפשטת בקהילת הדוברים, הרי היא בבחינת שינוי לשוני שמקורו בתיקון חסר כלומר הטמעת תופעה אקראית של הגייה שהמקור שלה באלמנטים פיזיולוגיים והפיכתה לסגולה אובייקטיבית של צורת המטרה. לדעתו של אוהלה, המקומות המועדים ביותר לכשל במנגנון התיקון הם מקומות שבהם מסיבות שונות השומע אין הוא מזהה נכונה את ההתניות המנצאות בסביבה הלשונית של ההגה והאמורות להשפיע על הגשמתו, למשל כשההגה t ברצף ut שנזכר למעלה אין הוא נשמע בצורה ברורה. הדפוס הזה אפשר לעזור בבחינת השינוי הלשוני העומד במוקד ענייננו. שתי תנועות תחילית הבניין המעורבות בו i ו- e קרובות באופן פונטי ומעמידות רצף המזדמן בלשון בהקשרים רבים ומגוונים. ההקשר המסוים של תחילית בניין הפעיל מועד בעיקר לכשל בפעולתו של מנגנון התיקון המופעל במצבים של שינוי בשל ההבדל שמעמידים יסודות הדקדוק בגזרת השלמים בין יסוד הפעלים לבין הפעלים בפ' הפועל גרוני, ובגזרות העלולות בין פועלי פ"נ לפועלי עו"י. ההתניה הפונטית לבחירה בין התנועה i לתנועה e בהגשמת תחילית הבניין היטשטשה כליל בלשון העברית המדוברת במרבית ההקשרים הללו בגלל אלמנטים כגון ביטול המכפל, זהות הגיית הצידי והסגול והיעדר הגשמה מובחנת של גרוניות בלשונם של דוברים רבים. חוסר השקיפות הבא מהיעדר אחיזה פונטית למקור ההבדלים בין צורות כגון הכניס והחליט או הכיר ולא הקים בלבד מגביר את הסיכוי להפקות בתנועה e אבל גם מעצים את הקושי של השומעים להפעיל את מנגנון התיקון הנזכר למעלה. ואומנם עדות לקיום מידת מה של שונות לשונית בהגיית התחילית של בניין הפעיל קיימת עוד בהקלטות שבחנו. מן ההקלטות עולה כי הגשמה של התנועה e בתחילית בניין הפעיל בפעלים מן השלמים שאינם פותחים בפ' הפועל גרוני קורה בשנות ה-60 בקרב דוברים מהמעמד הבינוני-גבוה בשיעור קטן אולם יציב. יתרה מזאת, מחוץ לגבולות קורפוס המחקר מצאנו עדות לתנועה התחילית - גם בשלבים מוקדמים מאוד: בסרט "מעל החורבות" משנת 1938, באחת הסצנות מבקשת ילדה קטנה: "גמור לנו את הסיפור שהתחלת בזמן ההוא לספר". תחילית הפועל, המתגשמת באופן מידי לאחר התנועה e של ש' השימוש, מונעת בתנועה e (עינת גונן ויעל רשף, 2017, עמ' 456 – 458).

6. המצאים המשמעויים של השורש כס"ח

אל לשכוח שהשורש כס"ח נמצא עוד בשפה העברית למן הלשון המקראית. במקרא הוא מופיע פעמיים בבינוני פעול של קל, ועניינו כריתה וקציצה של הצומח: פְסוּחָה (ספר תה' פ, עז - לגפן): פְסוּחִים (ספר יש' לג, יב - לקוצים). גם אונקלוס תרגם בשורש כס"ח את זמ"ר שבמקרא, שעניינו קיצוץ ענפים (ספר ויק' כה, ג, ד). בלשון חז"ל נוספו בניין פיעל באותו המשמע (כגון מסכת כלאים ב, ה) וגם השם כיסוח (מסכת מו"ק ג ע"א). בשפה העברית התקנית כיום כס"ח משמש, כבמקורות, לקציצת דשא או קוצים ובעצם בבניין פיעל, ונתחדש בשורש ה השם מְכַסְּחָה למכונת הכיסוח, ובפי העם מְכַסְּחָה. ומבין מצאי ההוראות של שורש כס"ח:

6.1. אלימות פיזית לגוניה

שם העצם פְסַח: "בבר כהן אינו אוהב את הכבוד הרב שעושים שחקני הליגה לחיים. בזמנו היה כסאח. בטח שיחקו עם נעלי פלאדיום". שם התואר פְסַחֵן(י): "רציתי להיות שחקן כדורגל. הייתי מאד אלים, כסחן".

הפועל כיסח: במובן השתלט פיזית: "אלוף האגרוף כיסח את שודד הבנק".

שמות הפעולה כיסוח(ים), התכסחות מייצגים את משמעי פועליהם, למשל "אני אשחק איתך כדורגל, בתנאי שתבטיח לי, שבלי כיסוחים" = מכות או בעיטות הניתנות.

6.2. אלימות מילולית לגוניה

שם העצם פְסַח: במובן של ויכוח גס, פרוע: "קוראים ל- "פופוליטיקה תוכנית הכסאח השבועית", 'תת תרבות'" (ניסן נצר, 1997, עמ' 56 - 57).

שם העצם כס(א)חיות" (=סגולת הכסחן למטה): "בביקור במחנה הפליטים ג'בליה, חמישה ימים לפני שנשא רבין את אמריו, שמעתי אותם מנוסחים במיטב הקסאחיות (!) בפיהם של מפקדים במקום". שם העצם כס(א)חיזם" (=כמו כס[א]חיות): "זכות השלילה של הביקורת אין היא שנויה במחלוקת. מה שקיים בו לעורר הרהורים עצובים הוא שמחת השלילה, היצריות ההרסנית בהתפרצותה, ה'כסאחיות שאחריו, כמו אחרי סוסי הטאטארים, לא יגדל גם עשב בערבת הספרות".

שמות התארים כסחן(י)/כס(א)חיסט(י): "משעה שהחל לפעול הערוץ השני, המון מגישים נהיו נחמדים מאוד, לא כסחיסטים כפי פעם".

הפועל כיסח: במובן של העליב, השפיל: "בסך הכל עניתי תשובה שאינה נכונה, והמורה התחילה לכסח אותי לפני כל הכיתה".

שמות הפעולה כיסוח, התכסחות - משמעם כמשמע פועליהם: "כשהיינו צעירים היו לנו המון התכסחויות, ריבים ומכות וכאלה".

שם העצם פסח: במובן סכסוך, יחסי עוינות: "כסאח התגלע השבוע בין ריקי גל לבין ג'נס קוסמטיקס".

הפועל כיסח וכוסח: "מכסחים את המחירים בהיפרכל".

פסח כמגביר (במעמד לוואי סומך): "גם הוכחות נגד דיאטות כסאח".

פסח פֶּפֶסח כתיאור אופן: "הובהר להם כי צריך לתת דו"חות עוד בעבירות קלות ולהפסיק לוותר לנהגים. תיכנסו כסאח' הובהר להם".

כיסח: בלשון העברית המהלכת הפועל אפשר לזכור עוד הכשיל, ניצח בגדול, גנב".

מרב-גוניותו - הסמנטית והמורפולוגית - של כס"ח עולה בעליל שנאחז אחיזה אמיתית בלשון העברית המדוברת וגם בשפה העיתונות והפרסומת (ניסן נצר, 1997, עמ' 58 – 60).

7. הצירופים של "כאן" ו"פה" בעברית הדבורה

קטיגוריית הצירופים וניתוחם מיוסד על המיתודה של רבקה הלוי נמירובסקי (תשנ"ט), שהיא המתודה המוסדת ביותר שהוצעה עד כה. נדון בצירופים שעלו מן הטקסטים ונעיר על כמה מהם שהם חידוש של הלשון עברית המודרנית, אינה מדוייקת הדבורה. קטיגוריית הצירופים נעשה לפי המבנה התחבירי.

7.1. צירוף יחס פשוט

עד כאן

בשפת השידור הרדיופונית הקרינים רגילים לחתום את ידיעות חדשותיות בביטוי עד כאן. שויקה מביא את הביטוי כאחד הצירופים המלונים. זה עוד רגיל לחתום שדר בתקשורת הצבאית האלחוטית. בכלל לא נזדמן לי לשמוע תחתיו את הביטוי עד פה. ממקום זה עולה שנוצר קיפאון מילוני. קביעות הצירוף והשתגרותו הביאו לידי פרוצדורה של גזירת השורש מהצירוף הזה (עדכן. התעדכן) ולא ממקבילו עד פה. תהליך הגזירה הוא מדד יפה לרמה גבוהה של השתגרות.

7.2. בינומים

הבינום הוא צירוף מלוני קבוע בן שני מאלמנטים מילונים, באופן כללי מאותו שדה סמנטי, המשתייכים לאותו חלק דיבר ומקומם במדרג התחבירי שווה. שני האלמנטים שווים בתוכנם

למושג שלישי בזה שהם מייצגים מאפיינים ניכרים שלו. מצויות באלמנטים אלה שלושה דרגות של אידיומטיות: בלתי פרזאולוגיים, הצטרפות מצומצמת וביטויים.

7.2.1. הצירוף "פה ושם"

צירוף זה, שמביא עוד שויקה הזדמן בקורפוס פעם אחת במוסף "הארץ". עמירה יהלום: פה ושם בטח קיים כאלו, אך בצורה כללית אני מאמינה שהמעמד כאן שונה.

הקביעות של הצירוף באה מהיעדר האפשרות לשינוי העריכה: שם ופה, אבל עוד השינוי בנרדף קוגניטיבי מוגבלת: כאן ושם. סדר האלמנטים של הצירוף הזה נראה לי מנומק באופן סדרו ההגייוני: באופן כללי בהצבעה מצויה יציאה מן הקרוב אל הרחוק או מן המוצא אל היעד, לפיכך לא בסדר הגורנים הזה שרירות. המושג השלישי שסגולותיו מוצגות בדרך מטפורית באמצעות אלמנטי הצירוף הוא "בשוליים", דהיינו בכמות קטנה, זניחה לא פה ולא שם, לא פה ולא פה.

צירוף אחד קיים באמרי עמירה יהלום במוסף "הארץ": הם תקועים לא פה ולא פה. לתחושת, לא יש ניגוד סמנטי בין שני הצירופים שבכותרת והם הקיימים בתפוצה משלימה. מן הבחינה ההגייונית הכוונה היא לציין את שני כיוונים, ולפיכך הצירוף לא פה ולא שם נראה הגיוני הרבה. עם זה, במשלב גבוהים מאוד של השפה קיימים הצירופים לכאן ולכאן, נמצאים פנים לכאן ולכאן, ובשירת ביאליק "צילי פה וגילי פה" ("שתי בנות"), שעוד הם נובעים להצביע על שני כיוונים ולמען זה משתמשים בלקסמה של הצבעה רק על מקום לא רחוק ולפיכך לא יש בצירוף הזה מוזרות (נמרוד שתיל, 2005, עמ' 211 – 212).

7.2.2. הצירוף "כאן ועכשיו"

הצירוף הזה אינו סטנדרטי לרמות המשלב של הטקסטים המוקלטים. אף על פי חריגות משלבו הוא נזכר בדיון הזה במטרה לדון בדרך שלמה מאוד במערכת האידיומטית של הזוג כאן-פה. הוא שייך למשלב השפה המלומדת ומקורו בלטינית סדר האלמנטים הקבוע בלשון העברית מוכתב באמצעות המקור הלועזי. עם זה, ההמרות בנרדפים קוגניטיביים שוברות את הצירוף: פה ועכשיו, כאן ועתה, פה ועתה. השערת היא שקביעותו של הצירוף באה מן ההעדפה הסגנונית שלא להרכיב צירופים תחביריים צמודים הטרופיים, היינו צירופים המערבים כללים מקראיים וכללים משניים.

7.3. פועל ומשלימיו

מטבע הדברים, טבעו של השדה הסמנטי הנידון מסמן לזה שהפעלים האמורים ליצור צירופים קבועים הם פועלי התנועה ופועלי גרימת התנועה.

• העביר משם לפה ומפה לשם: הצירוף הזה קיים בטקסט "נשים בשינוי". נורית שפרן: יש להעביר משם לפה ומפה לשם. סדר המשלימים חופשי למדיי מפני שאפשר לערוך את הצירוף

בסדר שונה בלא לפגוע בו: "להעביר מפה לשם ומשם לפה". הקיפאון המילוני מתבטא באי-האפשרות לשנות את פה בכאן. המרה כזו פוגעת בנוהג הלשוני אולם אין היא משנה את משמעותו הרפרנציאלית-קוגניטיבית של המשפט: יש להעביר משם לכאן ומכאן לשם.

• הגיע לו עד לכאן : בשפת הדיבור מוכר הביטוי הנזכר עוד באמצעות שויקה .

שפרה שטיין: זה הגיע לי עד לכאן. משמעות הביטוי המלווה לפעמים בתנועה יד המצביעה על הצוואר או על המצח היא: "אינני יכול(ה) לשאת גם את זה, בדומה לביטוי התנ"כי "באו מים עד נפש". הקיפאון המילוני מתבטא באי-האפשרות לשנות את אלמנטי הצירוף בנרדפיהם: "זה בא לי עד לפה", "זה עלה לי עד לכאן". היסוד לי, הנקרא דאטיבוס אטיקוס, מצביע על הנפגע העקרי והוא באופן כללי בסיס אנקליטי לפועל (במרוד שתיל, 2005, עמ' 213 – 215).

8. ההשמט כדוגמה למבע המקוצר בעברית המדוברת

מבע שהוא תוצאה של השמט הוא מבע מקוצר תחבירית, שנוצר מעבר השמטה של חלקים תחביריים מדגם תחבירי שלם, והנמען מצדו יכול לשחזר שחזור ודאי את החלקים החסרים בו בהתייחס על הכרתו את הדגם התחבירי (ועל פי רוב עוד בעזרת ההקשר). לפעמים הנמען יכול לשחזר לא את הגורם התחבירי שנשמט בלבד, אבל גם את המלים המדויקות. החלקים החסרים במבעים מקוצרים ממין זה הם על פי רוב אחד מעקרי המבע - הנושא, הפועל או אחד המשלימים המוצרכים פורמלית; משום שהשמטה של חלקים בלתי חיוניים לא תעמיד מבע שהוא לא שלם תחבירית. מנקודת מבט של מישור המסר החלקים המושמטים הם על פי רוב החלקים התמטיים של המבע. למטה נציג דוגמאות להשמטים, ואמין אותם לפי חלקי המשפט השונים הנשמטים. בסעיף הזה התרכזתי בתפקיד התחבירי של החלקים החסרים, מעבר כוונה להראות אילו חלקים תחביריים יכולים להישמט ולהותיר מבע מקוצר.

8.1. השמט הנושא

בשיחה פנים אל פנים הדוברים נגישים, ועל כך טבעי שכינויי הגוף הראשון והשני יושמטו ויובנו מן ההקשר, כמו שחל בדוגמה להלן:

1. [את] צריכה טרמפ

2. א: מתי את חושבת שזה מתחיל

ב: [אני] לא יודעת.

8.2. השמט המושא לסוגיו

עוד מושאים מוצרכים תחבירית ביכולתם לאי-השתמשות במבע בהקשרים מסוימים. במקרים אלו נאמר שהמבע מקוצר, וקרה השמט של המושא. זה חל בכל המבעים המודגשים בדוגמה להלן:

הרבה פעמים זה נושא של הרגל, זה חל עוד בריחות ועוד במאכלים שאת אה, מתעבת משהו ממש בי, ממש לא סובלת [משהו]. אם זה מוזיקה אם זה אוכל. אמרתי, כבר אמרתי לגיחוך) אז וי ואז, פתאום את אחרי שאת מתרגלת [לזה], פתאום זה, את כבר מבולבלת ואת אינך בטוחה. רגע. אני אוהבת [את זה], אני לא אוהבת [את זה], ובכן כאילו את מאוד פתוחה לזה ואת יכולה לקבל את זה.

משלימים מושאיים של פעלים מודליים ושל פועלי יכולת נושלים לפעמים לא רחוקות, ויוצרים מבעים מקוצרים: (אסתר בורוכובסקי בר-אבא, 2008, עמ' 577 – 578).

8.3. השמט הפועל

הפועל נתפס באופן כללי כמסמן את עיקר ההתרחשות. למרות זאת עוד הוא יכול להישמט במהלך שיחה מפני שבסיטואציה הנתונה טיבו ברור מאליו:

אפשר [לקבל] קפה

8.4. השמט לוואי שם התואר

הדוגמה להלן לקוחה מעבר שיחה בין אם לבתה. המבחינה בבנה המוריד את הכלים מן השולחן ללא שהתבקש לעשות זו, ומפיקה את המבע המקוצר:

1איזה ילד [מקסים] [הוא].

8.5. השמט שם העצם בצירוף יחס

השמט שם העצם בצירוף יחס מעמיד מבע מקוצר, מפני ששם העצם הוא גרעין הצירוף, ובהיעדרו המבע מאבד גורם מבני חיוני:

נראה לי שאני יבוא בסוף השבוע מתישהו. טוב, נדבר כבר לקראת [סוף השבוע]. אז ביי.

8.6. השמט הפסוקית העקרית במשפט מורכב

הדוגמה הבאה מציגה מבע מקוצר שנשמטה בו הפסוקית העקרית:

אם רק הייתי חושבת על זה קודם [זה לא היה קורה].

8.7. השמט חלק מצירוף כבול

הביטוי הכבול נתפס כיחידה מלונית אחת, וכאשר בלבד חלק ממנה מתגשם נוצר מבע

מקוצר:

א: מי גם יהיה שם

ב: לא יש לי שמץ של מושג] (אסתר בורוכובסקי בר-אבא, 2008, עמ' 579 – 581).

המסקנות

1 - יש הכרח להפריד בין תופעות ייצוריות, תופעות דקדוקיות ואלו שביניניהם, מתוך הצגת ההבחנה הזאת עם שלוש התופעות הלשוניות.

2- אין לשורש כס"ח שותפים מבחינת הדינמיות הגדולה שהוא בה והתפצל בעברית המדוברת המודרנית.

3- למען שיהיה עשוי להפיק רווח מהאספקטה של העברית המדוברת, צריך על ההקלטות להיות בעלות נגישה לקורא.

4- עם חידושו של הדיבור העברי לפני 100 שנה בערך ויותר נתפסו הכללים הסטנדרטיים בהגשמת התחילית של הבניין הפעיל שבצורת גזרת השלמים תפיסה התחלתית כוללת – אולם לא מלאה.

5- צריך לבדוק ולחקור כל מבע מקוצר בעברית המדוברת מארבעה צדדים: א. תצורה - ב. תפקיד בשיח. ג. הקשר. ד. דרגת התמסדות.

ביבליוגרפיה

- 1 - אסתר בורוכובסקי בר-אבא (2008), מבעים מקוצרים בעברית המדוברת, לשוננו: כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך ע, התשס"ח.
- 2 - אשר לאופר (2004), תעתיק פונטי של עברית מדוברת, לשוננו: כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך סו, מס' ג/ד, התשס"ד.
- 3 - ברוך אברהם לוי (1978), פרקים בתולדות העברית המדוברת, כתב העת ארץ-ישראל: מחקרים בידיעת הארץ ועתיקותיה, כרך יד, ספר ח"א גינזברג תשל"ח.
- 4 - ניסן נצר (1997), כס"ח - שורש רב-שימושים בעברית המדוברת, לשוננו: כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך ס, מס' א/ב, אדר התשנ"ז.
- 5 - נמרוד שתיל (2005), פה" ו"כאן" בעברית הדבורה, לשוננו: כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך סז, מס' ב, אדר ב' התשס"ה.
- 6 - עינת גונן ויעל רשף (2017), תנועת התחילית בבניין הפעיל בעברית המדוברת לאור עדויות מהקלטות מוקדמות, לשוננו: כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך 79, מס' 4, אלול התשע"ז.
- 7 - Esther Borochofsky Bar-Aba (2005), Towards a description of spoken hebrew, Hebrew studies, Vol. 46.
- 8 - Yael Reshef (2005), Direct speech in non-literary texts: a possible source of information on the early character of spoken hebrew, hebrew studies, Vol. 46.